

УДК 323.173 : 111.1 : 165.1 : 165.18

Наконечний В. С.,
аспірант відділу гуманітарної безпеки,
Національний інститут стратегічних досліджень
(Україна, Київ), vs.nakonechnyi@gmail.com

Класифікація сепаратизму: онтологічні та гносеологічні детермінанти

Розглянуто проблематику співвідносності онтологічного та гносеологічного вимірів при класифікації сепаратизму. Розкрито основні онтологічні передумови, які уможливають класифікацію, а саме множинність проявів феномену в державно-організованих суспільствах та подібність чи відмінність їхніх ознак. Висвітлено гносеологічний аспект класифікації сепаратизму в частині необхідності відокремлення знання про феномен і форми його організації, як категорії пізнання, від власне феномену, як такого, що існує в об'єктивній політико-територіальній дійсності, яка і виступає основним джерелом його пізнання. Показано, що детермінованість класифікації сепаратизму фундаментальними онтологічними і гносеологічними засадами є об'єктивною реальністю на яку потрібно зважати в процесі дослідження феномену.

Ключові слова: сепаратизм, класифікація, онтологія, гносеологія, національна безпека.

Становище у сфері національної безпеки упродовж існування будь-якої держави зазнає трансформацій під дією тих чи інших чинників.

На сучасному історичному етапі питання цілісності території України і непорушності державних кордонів, єдності українського громадянського суспільства і консолідованості української нації набули надзвичайної гостроти, з огляду, насамперед, на ситуацію в ОРДЛО, АР Крим, а також у низці прикордонних регіонів держави. Іншими словами, вектор національної безпеки зазнав суттєвого зміщення в бік проблематики сепаратизму.

Дослідження сепаратизму, зокрема, в українському контексті, має як науково-теоретичне, так і прикладне, практичне значення. Розуміння сутності цього феномену, його впливу на життєдіяльність суспільства і держави потребує осягнення усього різноманіття його емпіричних проявів, а також опанування результатів їхнього науково-теоретичних опосередкування.

Як складний, багатогранний і суперечливий феномен, сепаратизм стає об'єктом дослідження багатьох дисциплін гуманітарного профілю – безпекознавства, геополітики, державознавства, етнополітології, конфліктології, мовознавства, політології, правознавства, релігієзнавства, соціології, теорії держави і права, філософії тощо. Пізнаючи сутність сепаратизму за посередництвом загально-наукових і конкретно-наукових методів, в рамках формально-логічних процедур, науковці виявляють у ньому спільне і відмінне, загальне і одиничне, встановлюють його взаємозв'язок і взаємозалежність з іншими явищами і процесами об'єктивної дійсності, розробляють нові методологічні прийоми та понятійно-категоріальний апарат. Набуває розвитку практика проведення міждисциплінарних досліджень сепаратизму, які дають змогу відійти від його усталеного сприйняття, побачити нові ракурси феномену та збагнути раніше невідомі смисли.

На фоні наростаючого обсягу емпіричних даних про сепаратизм кількісно і якісно зростає також рівень їхнього теоретичного осмислення. Водночас питанню співвідносності буття і пізнання в контексті побудови класифікаційної парадигми феномену, реалій трансформації політико-територіальних утворень

та їхнього теоретичного віддзеркалення, тобто онтологічного і гносеологічного вимірів науковою спільнотою приділяється недостатня увага, у зв'язку з чим його слід визнати проблемним і актуальним, а значить таким, що заслуговує окремого дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні онтологічних та гносеологічних детермінант класифікації сепаратизму.

Проблематика класифікації сепаратизму посідає вагоме місце серед інших напрямків наукового пізнання феномену. Починаючи з другої половини ХХ ст. класифікації сепаратизму активно розроблялися, насамперед західними вченими. З кінця минулого століття вказане питання почало підніматися в країнах колишнього СРСР, у тому числі і в Україні.

Серед західних вчених дослідження сепаратизму, у тому числі питання його класифікації, здійснюють Г. Андерсон, А. Бьюкенен, Дж. Вікерс, Г. Гейл, Д. Горовиць, Д. Дойл, М. Кітін, А. Лібіх, Е. Мюлле, А. Павлович, П. Радан, Дж. Соренс та ін. В Україні окреслену тематику розробляють В. Дівак, К. Литвиненко, О. Павлятенко, Є. Рябінін, О. Цебенко та ін.

Існують численні підходи до класифікації сепаратизму, використовуються різноманітні методики, виокремлюються специфічні властивості феномену, загальні та особливі ознаки тощо. Втім питання взаємозалежності, взаємовпливу і співвідносності онтологічного та гносеологічного вимірів при побудові класифікації сепаратизму залишається недостатньо розкритим.

«Класифікація – (від лат. classis – розряд, клас і facio – роблю, розкладаю) – загальнонаукове і загальнометодологічне поняття, яке означає таку форму систематизації знання, коли вся сфера об'єктів, які вивчаються, представлена у вигляді системи класів, або груп, за якими ці об'єкти розподілені на підставі їхньої подібності у певних властивостях» [2, с. 255].

Дане визначення чітко розмежує дві сфери, яких класифікація безпосередньо стосується: сферу «об'єктів, які вивчаються» та сферу «знання... у вигляді системи класів, або груп» про ці об'єкти. Власне мова йде про категорії буття і пізнання. Іншими словами, проблема класифікації сепаратизму детермінується фундаментальними засадами онтологічного та гносеологічного вимірів, які задають визначальний імпульс щодо можливості, доцільності та ефективності застосування класифікаційної парадигми у пізнанні феномену.

«**Онтологія** (від грецьк. ὄντος – суще; λόγος – слово, вчення) – філософське вчення про буття як таке» [6, с. 449]. Які ж буттєві властивості сепаратизму визначають його піддатливість класифікуванню?

Вважається, що «онтологічною передумовою, що створює саму можливість класифікаційного підходу, є певний характер тієї предметної сфери, яка підлягає вивченню» [4, с. 21].

Співвідносно до сепаратизму визначальними онтологічними передумовами його класифікації є множинність проявів феномену та подібність чи відмінність їхніх ознак.

Множинність сепаратизму – це той цілинний субстрат, емпірико-фактологічний матеріал, який лягає в основу класифікації. Саме наявність значної кількості даних з проблематики сепаратизму, постійне зростання

обсягу нових, насамперед в частині урізноманітнення і ускладнення феномену, виступають засадничими чинниками, що забезпечують умову існування відповідного матеріалу, з яким можливо працювати, а також викликають необхідність його упорядкування за певними ознаками, з метою спрощення і підвищення ефективності його подальшого використання.

Множинність феномену проявляється у його широкий розповсюдженості, а також різноманітності, зумовленої особливостями умов і обставин, за яких протікають сепаратистські процеси, специфікою чинників, що впливають на зародження і розвиток сепаратистських тенденцій, відмінністю наслідків, до яких призводить втілення сепаратистських практик.

Власне «класифікування набуває онтологічної характеристики як стиснення і упорядкування різноманіття в процесі відображення» [5, с. 51].

Подібність чи відмінність ознак – це властивість, що відображає зміст об'єктивних, формально-логічних відношень між конкретними проявами сепаратизму, які можуть виражатися у формі тотожності, підпорядкування, перехрещення, координації, суперечності, протилежності, і слугує критерієм розмежування відповідних емпіричних даних. Класифікація наявного різноманіття стає можливою за умови, коли виокремлені з усього загалу множини проявів феномену з однієї сторони будуть «різного роду подобами», а з іншої – «відокремленими, відносно автономними окремлюваннями, які можливо однозначно відрізнити одну від одної» на підставі притаманних їм постійних властивостей, за якими вони відрізняються від інших або схожі з ними [4, с. 19]. Такі множини об'єктів об'єднуються по групах «з утворенням певної системи класів даної сукупності предметів» [1, с. 166].

В процесі пізнання сепаратизму постає питання про структурну побудову феномену, власне його онтологічне членування, яке робить можливим і ефективним застосування класифікаційного підходу [4, с. 18].

Структурна матриця сепаратизму – це широкий спектр багаторівневих, взаємозумовлених і взаємопов'язаних інтеграційно-десінтеграційних подій, процесів, тенденцій і явищ, що стосуються трансформації політико-правового статусу суспільно-політичних груп в межах державно-організованих утворень.

Реальність сьогодення, яка онтологізує глобальну сепаратистську парадигму, надає їй буттєвого, об'єктивного виміру, це:

– в *політико-правовій площині* – 193 держави-члени Організації Об'єднаних Націй [8] та 44 учасники Організації невідомих народів і націй [9]; самопроголошені, невизнані чи частково визнані державні утворення; держави, які не відбулися; квазідержави; міждержавні територіальні претензії; анексії чи захоплення однією державою території іншої тощо;

– в *економічній площині* – диспропорції економічного і технологічного розвитку держав та їхніх окремих частин, внутрішні економічні протиріччя між суспільними групами всередині держав тощо;

– в *етнічній площині* – існування за різними оцінками від 3 до 10 тисяч етносів; неспівпадіння меж розселення етносів внутрішньому адміністративно-територіальному поділу держав чи кордонам між ними; відсутність у представників окремих етнічних меншин

реального впливу на вирішення суспільних проблем; неадекватність представництва меншин на державному рівні, в управлінні, бізнесі; утиски за національною/етнічною ознакою; конфлікти між титульним етносом держави та іншими етнічними групами тощо;

– в *культурній площині* – домінанта глобалізаційних тенденцій, нівелювання культурних особливостей автохтонного населення тощо;

– у *конфесійній площині* – розколи традиційних релігій; гострі протиріччя між інтересами віруючих різних конфесій; несприйняття інших форм організації релігійного життя; втручання держави у релігійні справи; стимулювання державою розвитку чи надання переваг тій чи іншій релігії/конфесії тощо;

– у *мовній площині* – палітра із 7099 мов [7] у світі; внутрішньодержавні конфлікти щодо офіційної державної мови; невирішеність питання забезпечення прав національних меншин на спілкування рідною мовою, статусу мов меншин тощо;

– в *ідеологічній площині* – неспівпадіння у поглядах на важливі суспільно значущі питання у представників різних соціальних груп; протиріччя між офіційною державною ідеологією та світоглядом частини населення держави тощо.

Таким чином, саме реальність акумульованого сепаратистського потенціалу в глобальному вимірі, реальність сепаратистських проявів, як неодмінної складової світового політичного ландшафту, реальність впливу сепаратистського чинника на внутрішньодержавні процеси та міжнародні відносини, на планетарний порядок денний уцілому, власне сама структура цієї сепаратистської реальності виступає онтологізуючим началом і «створює можливість» застосування «класифікаційної процедури» при її теоретичному опосередкуванні, стає необхідною передумовою для «відображення цієї реальності в класифікації» [4, с. 21] сепаратизму.

Гносеологія – це «розділ філософії, в якому аналізується природа і можливості знання, його межі і умови достовірності» [3, с. 47]. У чому ж полягає гносеологічна специфіка застосування класифікаційної процедури у пізнанні сепаратизму?

Передусім, гносеологічний аспект класифікації сепаратизму визначається відношенням чи взаємодією суб'єкта, у загальному розумінні – наукової спільноти, до об'єкта – власне самого феномену, через процедуру його пізнання. Вказана суб'єктно-об'єктна інтеракція об'єктивується у набутому людством знанні про специфіку виникнення, розвитку і реалізації сепаратизму в державно-організованих утвореннях. Природа цього знання криється у досвіді цивілізації, як квінтесенції її буття. При цьому, саме *знання* про феномен і форму його організації, як категорії пізнання, необхідно *відокремлювати* від власне *феномену*, як такого, що існує в об'єктивній дійсності.

Прийнято виходити з того, що «категорії пізнання і категорії реальності узгоджуються між собою» [4, с. 18]. В разі, «якщо існує деяке реальне структурне членування світу, то йому в певному наближенні відповідає структура нашого знання» [4, с. 18]. Обсяг, глибина і якість знання про сепаратизм, зокрема відображеного у класифікаціях, визначається, окрім іншого, рівнем розробки відповідного понятійно-категоріального

апарату, методологічних засобів, прийомів та способів пізнання.

Наявне знання про сепаратизм, це, насамперед, існуючі визначення поняття «сепаратизм» у яких розкривається його сутність; це і сам зміст поняття «сепаратизм», який відображає сукупність ознак феномену, а також визначає обсяг процесів і явищ емпіричної дійсності, на які це поняття поширюється; це, власне, і самі ознаки, за якими здійснюється його класифікація.

В залежності від ознак, що використовуються в якості критерію поділу, розрізняють такі види сепаратизму як:

- за *ціллю* – сецесія, іредентизм, енозис, федералізація, автономізм, деволуція, деконцентрація, децентралізація;

- за *сферою життєдіяльності* – політичний, економічний, національний, етнічний, релігійний, конфесійний, правовий, ідеологічний, мовний тощо та різні комбінації цих критеріїв;

- за *географічним чинником* – західноєвропейський, східноєвропейський, азійський, близькосхідний, північноамериканський тощо;

- за *ступенем легітимності* – легітимний і нелегітимний;

- за *кількістю учасників* – двосторонній і багатосторонній;

- за *методами досягнення мети* – мирний і озброєний;

- за *характером та особливостями проявів* – фактичний і формальний;

- за *динамікою функціонування* – еволюційний і радикальний;

- за *основними завданнями політичної еліти* – стратегічний і тактичний;

- за *тривалістю* – постійний і тимчасовий;

- за *соціальним станом сепаратистськи налаштованих меншин* – архаїчний і прогресивний;

- за *матеріальним станом учасників* – сепаратизм бідних і сепаратизм багатих;

- за *характером спрямування* – внутрішній та зовнішній;

- за *територією, яку охоплюють сепаратистські рухи* – регіональний і локальний (місцевий);

- за *місцем розташування території, яку охоплюють сепаратистські рухи, в межах держави* – сепаратизм центральних районів і сепаратизм околиць;

- за *характером причин* – раціональний (виправданий) та ірраціональний (міфологізований);

- за *об'єктами спрямування* – безадресний, односторонній та обопільний;

- за *можливістю проведення діалогу* – конструктивний і неконструктивний;

- за *способом комунікації учасників сепаратистських спільнот* – віртуальний та реальний;

- за *рівнем розвитку держави* – сепаратизм в розвинутих країнах і сепаратизм в країнах, що розвиваються тощо.

В якості методологічного інструментарію для створення класифікації використовуються «процеси аналізу, синтезу, порівняння; абстрагування, узагальнення і конкретизації; індукції, дедукції, аналогії, встановлення зв'язків і відношень; формування понять» [1, с. 165], а також формально-логічні процедури поділу поняття (дихотомічне ділення та ділення за видозміною ознаки).

Врешті самі класифікації поділяють на такі види як природна і штучна, формальна і змістовна (Б. Кедров), описова і сутнісна (С. Розова), кількісно-якісна і якісно-кількісна (С. Розова), загальна і спеціальна, кожна з яких слугує єдиній меті – упорядкуванню емпіричного матеріалу для підвищення ефективності його використання, а також поглиблення теоретичного проникнення у сутність феномену.

Не дивлячись на достатньо вагомий обсяг теоретичних напрацювань, наукова спільнота вимушена рахуватися з тим, що «категорії буття завжди багатші, ніж категорії пізнання і засоби мови, які їх виражають; що останні не повністю їх охоплюють, і адекватність досягається лише в процесі прогресуючого пізнання» [4, с. 22]. Поступальний розвиток науки призводить до відкриття нових якостей, властивостей, граней, сутнісних характеристик об'єктів досліджень, розробки нових понять, удосконалення методологічного арсеналу, спричиняє критичну рефлексію наукою людством знання.

Існуючі класифікації сепаратизму постійно удосконалюються, трансформуються, піддаються переосмисленню з точки зору їхньої сутності, змісту і обсягу, відповідності емпіричній дійсності, чим забезпечується максимально можливе адекватне співвідношення онтологічного і гносеологічного вимірів при застосуванні класифікаційної парадигми у пізнанні феномену.

Таким чином, детермінованість класифікації сепаратизму фундаментальними онтологічними і гносеологічними засадами є об'єктивною реальністю на яку потрібно зважати в процесі дослідження феномену. Неможливість розпізнати, зрозуміти, пояснити, визначити певні процеси і явища сепаратистського штибу, насамперед в контексті національної безпеки, вжити практичних заходів щодо запобігання, мінімізації чи усунення їхніх можливих негативних наслідків, свідчатиме про виникнення понятійно-категоріальних та методологічних лакун зумовлених онтогносеологічним дисонансом у класифікаційній парадигмі феномену.

Список використаних джерел

1. Маркова–Мурашова С. А. Класифікація, типологія, систематизація правових понять як методологіческие предпосылки конкретизации законодательства / С. А. Маркова–Мурашова // Юридическая техника. – 2007. – №1. – С. 164–171.
2. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд; Научно-ред. совет: предс.: В. С. Степин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, Т. II. – 2010. – 634, [2] с.
3. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд; Научно-ред. совет: предс.: В. С. Степин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, Т. IV. – 2010. – 736 с.
4. Субботин А. Л. Класифікація / А. Л. Субботин. – М.: Наука, 2001. – 94 с.
5. Субетто А. И. Теория фундаментализации образования и универсальные компетенции (ноосферная парадигма универсализма) / А. И. Субетто // Научная монографическая трилогия. – СПб.: Астеріон, 2010. – 556 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
7. How many languages are there in the world? [Electronic resource] // Ethnologue. – Access mode: <https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages>. – Title from screen. – Date of view: 10.12.2017.
8. Member States [Electronic resource] // United Nations. – Access mode: <http://www.un.org/en/member-states/>. – Title from screen. – Date of view: 10.12.2017.

9. Nations & Peoples [Electronic resource] // The Unrepresented Nations and Peoples Organization. – Access mode: <http://unpo.org/nations-peoples>. – Title from screen. – Date of view: 10.12.2017.

References

1. Markova–Murashova S. A. Klassifikacija, tipologija, sistematičacija pravovih ponjatij kak metodologičeskie predposylki konkretizaciji zakonodatel'stva / S. A. Markova–Murashova // Juridicheskaja tehnika. – 2007. – №1. – S.164–171.
2. Novaja filosofskaja jenciklopedija: V 4 t. / In–t filosofii RAN, Nac. obshh.–nauchn. fond; Nauchno–red. sovet: preds.: V. S. Stepin, zamestiteli preds.: A. A. Gusejnov, G. Ju. Semigin, uch. sekr. A. P. Ogurcov. – M.: Mysl', T. II. – 2010. – 634, [2] s.
3. Novaja filosofskaja jenciklopedija: V 4 t. / In–t filosofii RAN, Nac. obshh.–nauchn. fond; Nauchno–red. sovet: preds.: V. S. Stepin, zamestiteli preds.: A. A. Gusejnov, G. Ju. Semigin, uch. sekr. A. P. Ogurcov. – M.: Mysl', T. IV. – 2010. – 736 s.
4. Subbotin A. L. Klassifikacija / A. L. Subbotin. – M.: Nauka, 2001. – 94 s.
5. Subetto A. I. Teorija fundamentalizacii obrazovanija i universal'nye kompetencii (noosfernaja paradigma universalizma) / A. I. Subetto // Nauchnaja monograficheskaja trilogija. – SPb.: Asterion, 2010. – 556 s.
6. Filososf's'kyj entsyklopedyčnyj slovnyk / NAN Ukrayiny, In–t filosofiji im. H. S. Skovorody; holov. red. V. I. Shynkaruk. – Kyiv: Abrys, 2002. – 742 s.
7. How many languages are there in the world? [Electronic resource] // Ethnologue. – Access mode: <https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages>. – Title from screen. – Date of view: 10.12.2017.
8. Member States [Electronic resource] // United Nations. – Access mode: <http://www.un.org/en/member-states/>. – Title from screen. – Date of view: 10.12.2017.
9. Nations & Peoples [Electronic resource] // The Unrepresented Nations and Peoples Organization. – Access mode: <http://unpo.org/nations-peoples>. – Title from screen. – Date of view: 10.12.2017.

Nakonechnyi V. S., PhD student of the Department of Humanitarian Security of the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), vs.nakonechnyi@gmail.com

Classification of separatism: ontological and gnosiological determinants

The article deals with the problems of correlation of ontological and gnosiological dimensions in the classification of separatism. The main ontological prerequisites, that make classification possible, namely, the multiplicity of manifestations of the phenomenon in state-organized societies and the similarity or distinction of their features, are revealed. The gnosiological aspect of the classification of separatism is highlighted in connection with the need to separate knowledge of the phenomenon and forms of its organization, as a category of knowledge, from the actual phenomenon, as existing in the objective political-territorial reality, which serves as the main source of its knowledge. It is shown that the determinism of separatism classification by fundamental ontological and gnosiological principles is an objective reality which must be taken into account in the process of studying the phenomenon.

Keywords: separatism, classification, ontology, gnoseology, national security.

* * *

УДК 321.8:331.107

Салимзаде М. И.,
диссертант, Национальная Академия
Наук Азербайджана (Азербайджан, Баку),
matlabm@yandex.ru

ПОЛИТИКА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Исследуются теоретические и методологические аспекты процесса децентрализации и формирования системы местного самоуправления, обосновывается необходимость процесса децентрализации в Азербайджане, что она является составной частью реформ в сфере государственного управления, раскрываются условия определения оптимального соотношения и необходимость централизации и децентрализации в сфере государственного

управления. Обосновывается такой аргумент, что организация эффективной системы местного самоуправления с одной стороны, посредством закона максимально ограничивает вмешательство органов государственной власти в деятельность местного самоуправления, с другой стороны, связан с установлением прозрачности института общественного контроля в образовании местного самоуправления. Автор вносит предложения и рекомендации по учреждению системы местного самоуправления, процесса децентрализации и осуществления прав и свобод человека на более широкой плоскости.

Ключевые слова: местное самоуправление, политика децентрализации, территориальная администрация, контроль, муниципальное право, законодательство, власть.

(статья друкється мовою оригіналу)

Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев отмечал, что «создание местного самоуправления... составляет основную часть демократического процесса... часть построения демократического, правового, светского государства. Мы создаем в Азербайджане полностью независимые органы местного самоуправления. Это означает и развитие демократии и одновременно, является показателем создания возможностей управления государством для наших граждан» [2].

После восстановления своей независимости для азербайджанского народа возникла необходимость определить перспективы развития в сфере самоуправления.

Особенно, сотрудничество с развитыми странами мира в социальной, политической, гуманитарной и других областях, а также процесс интеграции в структуры Европейского Союза требовали приведение системы управления в соответствие с ценностями человеческих измерений.

Определение направлений политики децентрализации, изучение особенностей местного самоуправления, как одного из субъектов властно-управленческих отношений в общественной и государственно-правовой структуре, требует проведения в данной отрасли специальных исследований. Существенное значение приобретают научный анализ и изучение теоретических и научно-правовых аспектов проблемы взаимодействия центральных властей с местным самоуправлением, государства со структурами местного самоуправления, с позиций государства и общества, правового государства и гражданского общества.

Переход в последнее время центра тяжести решения основных проблем управленческой деятельности и социально-экономического развития страны, тенденция передачи многих функций и полномочий местным уровням власти или органам местного самоуправления проявляется достаточно ясно. Изучение механизмов местного самоуправления имеет как научно-практическое, так и политическое значение. Все упомянутое выше создало особую необходимость проведения исследований по теоретическому обобщению первичных результатов деятельности муниципалитетов в Азербайджане, выявлению и всестороннему анализу проблем и определению путей их устранения.

Суцність, основи и типи децентралізації

Главные причины усиления традиций децентрализации на современном этапе связаны, с одной стороны, приобретением государственными функциями социального содержания, а с другой стороны, изменениями экономического и технического характера [6, с.